

Література

1. Stinnes Logistics. Annual report 2005. – Mulheim an der Ruhr, 2006. – 80 p.
2. www.stinnes.de.
3. Смирнов І. Г. Логістика: просторово-територіальний вимір: Монографія. – К.: Обрії, 2004. – 335 с.
4. Смирнов І. Г. “Железная”, “химическая” и “цементная” логистика: европейский опыт дистрибуции // Дистрибуция и логистика. – 2007. – № 7. – С. 9–11.
5. Логистика: тренинг и практикум: Учебное пособие / Под ред. Б. А. Аникина, Т. А. Родкиной. – М.: Изд-во Проспект, 2007. – 448 с.

УДК 339.922: 338.43

С. О. Бойко

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

ВПЛИВ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК АГРОПРОДОВОЛЬНОЇ СФЕРИ

Протягом останніх десятиліть ХХ ст. перед народами світу постало багато гострих і складних проблем, які дістали назву глобальних. Серед них слід виділити продовольчу проблему. Швидке зростання вартості продуктів харчування, справжній вибух цін на пшеницю, рис, кукурудзу, олію, молоко в останні місяці, а разом з тим голодні бунти в країнах Азії, Африки, Латинської Америки – нині названі світовою продовольчою кризою. Експерти ООН, Світового банку та інших установ констатують, що це не просто чергове зростання цін, а початок нового етапу розвитку світової економіки, безпрецедентний у своїх масштабах глобальний виклик, що зачіпає найуразливіші верстви населення.

У сучасному світі спостерігається нерівномірність виробництва та споживання продуктів харчування. В країнах, де недостатньо розвинуто сільськогосподарське виробництво, як правило, і виникають проблеми з продовольством. Це насамперед стосується держав, що розвиваються. Як свідчить процес економічного розвитку цих країн, подолати продовольчу проблему самотужки вони не зуміють. У країнах, що розвиваються, проживає майже 4/5 населення світу, виробляється приблизно 1/3 всього продовольства, а споживається дещо більше 1/3 його світового рівня.

© С. О. Бойко, 2008

Продовольча проблема належить до категорії глобальних тому, що для її розв'язання недостатньо зусиль окремих держав, а потрібне добре налагоджене співробітництво всіх країн незалежно від їхнього суспільного ладу. Зрештою, з нею органічно пов'язані інші глобальні проблеми сучасності – демографічна, екологічна, енергетична та ін. Тому державам з великим аграрним потенціалом, до яких належить Україна, відведена значна роль у розв'язанні продовольчої проблеми в світі.

Серед авторів, роботи яких присвячені дослідженню місця України в світовій агропродовольчій сфері, слід виділити насамперед таких, як О. Білоус, В. Власов, Б. Данилишин, Л. Дейнеко, А. Коваленко, П. Коренюк, А. Лисецький, П. Саблук, В. Точилін, О. Шубравська та інші.

Глобалізація та європейська інтеграція повинні бути пріоритетним напрямом для всіх гілок і рівнів влади України. Тому досвід інших держав щодо вирішення проблем забезпечення продовольством потрібно досконало вивчати і брати від нього всі позитивні аспекти і не повторювати помилок інших. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід до аналізу глобалізаційних процесів, його вплив на розвиток агропродовольчої сфери.

За даними організації ООН з продовольства і сільського господарства, сьогодні продовольча криза загрожує 37 країнам, голодувати будуть сотні тисяч осіб.

Головною причиною, що прискорює світову глобальну продовольчу кризу, є настання дефіциту: все більше земель в Америці, на Заході, в інших частинах планети, які раніше використовувалися під виробництво продуктів харчування, тепер застосовуються під культивування біопалива для виробництва етанолу й інших чистих джерел енергії як з метою зниження забруднення атмосфери, так і залежності від нафти з вибухонебезпечного й нестабільного Близького Сходу. Одночасно із збільшенням об'ємів виробництва біопаливної продукції, яка є альтернативним джерелом енергії, на продовольчих ринках відбуваються радикальні зміни. Щоб об'єктивно їх оцінити, слід скористатися наступною статистикою, наданою FAO: починаючи з 2000 р. споживання злаків у їжу зросло на 4%, а використання їх у промислових цілях – більше ніж на 25%. Тільки в США, згідно з даними Інституту політики Землі, використання кукурудзи для виготовлення етанолу протягом 2000–2006 рр. підвищилося на 250%. І це, як стверджують експерти, є чинником, що сприяє збільшенню цін на продукти харчування.

Світова продовольча організація під егідою ООН передбачає, що попит на біопаливо в найближчі 3 роки зросте на 170%. А звіт Організації економічного співробітництва й розвитку допускає, що в наступні 10 років ціни на продовольство у світі можуть збільшитись на 20–50%.

Упродовж першого кварталу 2008 р. номінальні світові ціни на більшість продовольчих товарів досягли найвищого рівня за 50 років, а реальні світові ціни (з урахуванням інфляційних процесів) досягли найвищого значення за 30 останніх років.

Згідно з даними Всесвітнього банку, за останні три роки ціна на продовольство у світі виросла на 83%, а лише з початку цього року ціна на рис в Азії потроїлася. Аналогічні процеси відбуваються і в інших країнах. Якщо ще два роки тому Куба – один з основних світових імпортерів рису, могла купувати його за 400 дол./т, то сьогодні ціна на цей продукт досягла 1200 дол. США.

Такий стрибок насамперед ударив по країнах, що імпортують велику частину харчових продуктів. І якщо в ЄС і розвинених державах громадянам усього лише довелося витратити на їжу дещо більшу частину доходу, то в бідних країнах мільйони людей опинилися на межі голоду, і криваві погроми в ЮАР є лише одним із наслідків цього.

Глобальна продовольча криза зачепила й інші частини світу. Наприклад, у Гаїті – найбіднішій країні Західної півкулі, одна третина жителів зараз не отримує необхідної добової кількості калорій. Тут проживає 8 млн. населення, 80% із яких перебувають за межею бідності, а безробіття становить близько 60%. За останні півроку ціни на основні харчові продукти – рис та макарони виросли в 2 рази.

В Україні ціни на продукти харчування за останні 12 місяців підвищилися на 49,2%, у результаті чого загальні темпи інфляції зросли більш як на 30% за рік, тобто досягли найвищого рівня від 90-х рр. Україна має давні традиції як один із найбільших у світі виробників пшениці. Ціни на пшеницю на міжнародних ринках підвищилися більш як на 180% за останні три роки і на 120% – лише за минулий рік. Ціна на рис, який є основним продуктом харчування для мільярдів людей в інших частинах земної кулі, зросли на 75% лише за два місяці, що створює особливі проблеми для найбідніших країн і груп населення навіть у достатньо заможних державах.

В окремих країнах бідні верстви населення витрачають на харчування до 75% свого доходу. За оцінками Світового банку, підвищення цін на продукти харчування загрожує звести нанівець здобутки, досягнуті у зменшенні бідності в кількох країнах упродовж останнього десятиліття. Наприклад, у Молдові зростання цін на продукти харчування на 5% може призвести до збільшення рівня бідності на 2–3%. Багато країн зіткнулися з перспективою соціальних заворушень, у деяких з них уже відбулися бунти через підвищення цін на харчові продукти.

Загалом є три причини, що зумовлюють зростання цін на продукти харчування, а саме: підвищення попиту на них у глобальних масштабах у результаті поліпшення загального добробуту, збільшення цін на енергоносії

та використання значної частини сільськогосподарської продукції на виробництво біопалива. З-поміж зазначених причин для України особливо важливим є зростання цін на енергоносії. Вона давно мала доступ до значною мірою субсидованих енергоносіїв, чим обумовлюються, серед іншого, найбільша енергоемність національної економіки у світі. Зростання цін на енергоносії спричиняє підвищення цін на продукти харчування, оскільки збільшуються витрати на добрива, транспортування та зберігання сільськогосподарської продукції.

Новий курс глобальної продовольчої стратегії спрямований не лише на вирішення проблеми голоду і недоїдання, доступу до продуктів харчування та їх постачання, а й на певні взаємопов'язані чинники, що стосуються енергоносіїв, урожайності сільськогосподарських культур, зміни клімату, інвестицій, економічної гнучкості та зростання. Продовольча політика повинна привернути увагу політичних кіл на найвищих рівнях, адже жодна країна або група держав не в змозі протистояти цим взаємопов'язаним викликам.

Сформована у світі ситуація відкриває можливості для країн, що володіють ресурсами сільськогосподарських земель, насамперед Східної Європи та СНД, де мільйони гектарів першокласних орних угідь зайнято бур'янами.

У працях, присвячених проблемі агропродовольчого потенціалу України, велика кількість науковців висловлюють думку про те, що аграрний сектор може здійснити прорив на світовий ринок завдяки тому, що його потенціал ще не вичерпаний – задіяно лише одну третину продуктивних сил природи і суспільства [1, с. 57; 2, с. 266; 3, с. 27]. Трудовий аграрний потенціал використовується з низькою ефективністю, а продуктивність праці в аграрному секторі має сталу тенденцію до зменшення. Її рівень у 10 разів нижчий за відповідні показники розвинених країн. Порушення товарно-грошових відносин та зростання диспаритету цін зумовило майже повну зупинку відтворення основних виробничих фондів, їх фізичне зменшення та неможливість технічного переоснащення сільського господарства.

В Україні потреби в основних продуктах харчування забезпечується функціонуванням і розвитком національного агропродовольчого комплексу. З огляду на це, продовольча безпека держави визначається виробничо-продуктивною стійкістю АПК та його здатністю вчасно реагувати на кон'юнктуру агропродовольчого ринку; наявністю необхідних обсягів перехідних запасів; рівнем платоспроможності населення, що має забезпечувати доступність продовольства всім громадянам; недопущенням імпоротної експансії тих продовольчих товарів, продукування яких у необхідних обсягах може здійснювати національний агропродовольчий комплекс [4, с. 164].

Актуальною проблемою продовольчої безпеки є гарантування належного стану аграрного сектору. Безумовним є той факт, що від стану АПК безпосередньо залежить рівень продовольчої безпеки України. Нині АПК надає 95% продовольчих ресурсів, за його рахунок формується понад 2/3 фонду товарів народного споживання; вартість основних виробничих фондів становить 30% від їх загальної вартості в народному господарстві. Майже вся продукція АПК розрахована на споживача, виготовляється для ринку. Водночас власне він є надзвичайно об'ємним ринком для інших сфер матеріального виробництва [5, с. 18].

Світова продовольча криза дає Україні з її сільськогосподарськими землями шанс перетворитися на найбільшого світового постачальника продовольства. В свою чергу, вона, як і всі держави, повинна виробити власні підходи до розв'язання цієї проблеми відповідно до національної специфіки. По-перше, досить важливо спрямувати макроекономічне управління – фіскальну і грошово-кредитну політику – на боротьбу з інфляцією так, щоб не втратити досягнутих з такими труднощами здобутків українських урядів, що змінювали одне одного з кінця 90-х років. По-друге, як один із значних світових виробників пшениці, Україна має нагоду отримати вигоду від нещодавнього зростання цін і водночас посприяти збільшенню глобальних поставок зерна. У цьому сенсі обмеження експорту для зниження цін на внутрішньому ринку зовні хоча і видається привабливим, однак може ще більше підірвати сільське господарство, не давши йому змоги повністю розгорнути свій потенціал в Україні через обмежений доступ до більш вигідних світових ринків. По-третє, у часи економічної нестабільності в усьому світі як ніколи важливо прискорити реформи, необхідні для реалізації економічного потенціалу України, в тому числі в сільському господарстві.

Глобалізація економічного простору зумовила значне зростання обсягів торгівлі в цілому і сільськогосподарськими товарами зокрема. Найпривабливішими для України з погляду реалізації експортного потенціалу її АПК є ринки країн ЄС. Оскільки стратегічним завданням розвитку українського АПК є значне підвищення рівня продовольчої безпеки та нарощування експортного потенціалу аграрного сектору, то основними пріоритетами розвитку їх зовнішньоекономічної діяльності мають стати подальше збільшення обсягів поставок сільськогосподарської продукції і продуктів харчування на світовий агропродовольчий ринок, а також взаємне узгодження та збалансування обсягів внутрішнього виробництва, експорту й імпорту продовольства з урахуванням національних інтересів [6, с. 15].

Глобалізаційні процеси суспільного розвитку дедалі більше перетворюють світову економіку на цілісний механізм, інтегрований не тільки міжнародним поділом праці, але й великими транснаціональними виробничо-збутовими фінансовими та інформаційними компаніями.

Вихідною позицією трансформування організаційних структур в економіці України має стати її інтеграція в європейську та світову економічні системи, яка супроводжуватиметься посиленням їх конкуренції з іноземними компаніями [7, с. 142].

Тому для забезпечення захисту національних інтересів в умовах посилення глобальної конкуренції необхідно створити конкурентоспроможні на світових ринках модернізовані формування вітчизняних товаровиробників. Особливо важливим є інтеграційне трансформування організаційної будови української економіки, спрямоване на посилення взаємодії між її суб'єктами та на об'єднання їх ресурсів. Це відповідає прогресивним тенденціям організаційного розвитку світової економіки, що характеризується як система підприємств-мереж і мереж із підприємств, а також фірм, які орієнтуються на нові принципи менеджменту, що передбачають посилення уваги до взаємозв'язку внутрішніх процесів у господарській організації із змінами у зовнішньому середовищі [8, с. 84].

Під впливом процесів глобалізації агропродовольчі підприємства України повинні зайняти свою нішу в світовій економіці. Адже Україна входить до двадцяти найбільших держав світу з найбагатшими ґрунтами. Тому одним із першочергових завдань держави повинно бути забезпечення найефективнішого використання природних і земельних ресурсів з гарантією поліпшення економічної ситуації і на цій основі досягнення таких обсягів виробництва, які б не тільки забезпечили повноцінне й високоякісне харчування своїх громадян, а й експортування конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції і продуктів її переробки з отриманням сталих прибутків.

Експортна стратегія країни за умов глобалізації є стратегією підвищення конкурентоспроможності вільного господарського устрою, який надає можливість найефективніше реалізувати конкурентні переваги на світовому ринку [9, с. 69]. Найбільш конкурентоспроможними на світовому ринку видами української продукції АПК є насіння соняшнику та ріпаку, соняшникова олія, яловичина, ячмінь. Деякі менші порівняльні переваги мають сухе знежирене молоко, вершкове масло і пшениця [10, с. 103].

Вихід на зовнішні ринки ставить перед підприємствами більш високі вимоги, оскільки він пов'язаний з більшим рівнем ризиків та конкуренції, вимог до якісних характеристик, маркування, а також витрат на міжнародні маркетингові дослідження і реалізацію продукції, тощо. Щодо харчових продуктів, то це проблема їх безпечності, адже безпечними можуть бути лише якісні продовольчі товари, і навпаки, екологічна безпечність є обов'язковою властивістю лише якісних харчових продуктів [11].

Таким чином, Україна має значні можливості для розвитку АПК, перетворення його в потужний високоефективний експортоспроможний

сектор, який здатний зайняти лідируючі позиції в національній економіці. Зокрема, на нашу державу припадає майже одна третина запасів чорнозему та 27% орної землі в Європі. Йдеться про вагомі конкурентні переваги, які ми зобов'язані реалізувати. Україна спроможна зайняти вагоме місце у втіленні в життя нового курсу глобальної продовольчої політики, про який йшлося вище. Для цього необхідна конструктивна аграрна політика Української держави, яка в умовах розгортання світової продовольчої кризи має стати пріоритетом у системі економічних перетворень.

Світова продовольча криза дає Україні шанс перетворитися на найбільшого світового постачальника продовольства. Але це вимагає певної технології лібералізації земельного ринку, що підвищує інтерес великих інституціональних інвесторів до вкладення коштів у вітчизняний аграрний сектор.

Література

1. Лисецький А., Соломко М., Думич І. Аграрний сектор України: адаптивний саморозвиток і глобальні виклики у регіональному вимірі // Економіка України. – 2007. – № 11. – С. 57–69.

2. Розвиток секторів і товарних ринків України/ НАН України, Інститут економічного прогнозування / За ред. В. О. Точиліна. – Ужгород: ІВА, 2001. – 400 с.

3. Шубравська О. В. Перспективи реалізації експортного агропродовольчого потенціалу України // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 4(70). – С. 27 – 32.

4. Беличок С. О., Хурдей В. Д. Прогнозування розвитку продовольчого ринку // Формування конкурентоспроможності підприємств АПК: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 75-річчю з дня народження д.е.н., проф. Рабштини В.М., м. Полтава, 21–22 трав. 2008 р. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 316 с.

5. Саблук П. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд у майбутнє. – Т.П: Аграрна економіка в умовах демократичного державотворення. – К.: Інститут аграрної економіки, 2001. – 484 с.

6. Саблук П. Т. Основні напрями розроблення стратегії розвитку агропромислового комплексу в Україні // Економіка АПК. – 2004. – № 12. – С. 3 – 15.

7. Кочетков Ю. Экономика Латвии в условиях глобализации // Вопросы экономики. – 2005. – № 2. – С. 142.

9. Бодров В. Г. Основи конкурентоспроможності економіки України // Фінанси України. – 2007. – № 9. – С. 67–74.

8. Вайбер Р. Эмпирические законы сетевой экономики // Проблемы теории и практики управления. – 2003. – № 4. – С. 82 – 88.

10. Концеба С. М. Основи конкурентоспроможного виробництва та переробки ріпаку в Черкаському регіоні // Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми та перспективи: Матеріали другої міжнар. наук.-практ. конф. / За ред., Саух І. В. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 338 с.

УДК 338.439 : 631.115.15

Т. В. Стройко

Миколаївський державний аграрний університет

ВИРОБНИЧА ІНФРАСТРУКТУРА АГРОПРОДОВОЛЬНОЇ СФЕРИ: ФАКТОРИ ТА МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ

Агропродовольча сфера – одна з ключових галузей економіки України. Саме від рівня її розвитку залежить не тільки продовольча безпека країни, а й загальна суспільно-політична стабільність держави. Виробнича інфраструктура має вагомий вплив на розвиток агропродовольчої сфери як на макро-, мезо-, так і макрорівні. Чим більше розвинута агропродовольча сфера, тим вагомішим є значення та рівень розвитку інфраструктури. Інфраструктура повинна розвиватися випереджаючими темпами, щоб забезпечувати зростання сільськогосподарського виробництва. У зв'язку з цим постає проблема дослідження основних факторів та механізмів розвитку виробничої інфраструктури підприємств агропродовольчої сфери.

Проблемами формування та функціонування інфраструктури агропродовольчої сфери займаються багато вчених, серед яких: П. Беленький [1], В. Горьовий [2], В. Зіновчук [3], П. Мосіюк [4], М. Хорунжий [5], Л. Чернюк [6] та інші.

Незважаючи на велику чисельність наукових праць, присвячених проблемам функціонування та розвитку виробничої інфраструктури, обґрунтування основних факторів і механізмів формування виробничої інфраструктури агропродовольчої сфери у них розглядаються здебільшого фрагментарно.

Метою дослідження є обґрунтування визначальних факторів та механізмів розвитку виробничої інфраструктури підприємств агропродовольчої галузі.

Становлення та подальша трансформація ринкових відносин в агропродовольчій сфері об'єктивно потребує уточнення пріоритетів розвитку виробничої інфраструктури. Справедливою є позиція В. П. Горьового, що
© *Т. В. Стройко, 2008*